

Toelichting op de ‘bronnendiensten’ van de PG Almelo

In de winter van 2023-2024 opgesteld door het bouwteam ‘bronnen’ van de PG Almelo met het oog op het samengaan van de vijf wijkgemeentes en het ‘kerken’ op één locatie vanaf januari 2025.

Inhoudsopgave

- **Inleiding** **pagina 1 t/m 2**
- **Samenvatting van het geheel** **pagina 2 t/m 3**
- **Uitvoerige toelichting op de vier bronnen** **pagina 4 t/m 8**

Inleiding: Leven uit bronnen

Op weg naar de vernieuwde Protestantse Gemeente Almelo is er (uiteraard) veel te doen geweest en te doen over de plek van samenkomst. Die plek, zo is intussen besloten, wordt de heringerichte Grote Kerk. Onderweg naar die éne gemeente vallen ook steeds de woorden ‘bronnen’ en ‘bronnenzondagen’. Voor velen voelt dat eerder nog wat onwennig dan vertrouwd aan. Daarom een poging de bronnen wat dichterbij te brengen.

In het kader van het vernieuwingsproces ‘Loslaten en opnieuw Beginnen’ zijn er intensieve gesprekken gevoerd over wat ons bezielt, waar we nu warm van worden in ons geloofsleven. Uit die gesprekken kwam één breed gedeelde ervaring duidelijk naar voren:

door alle wijkgemeentes heen liggen er verbindingen waardoor mensen geraakt en bezield worden. Genoemd worden dan verschillende momenten en ervaringen: geraakt worden door een lied/muziek; aangesproken worden door een gebed, een schriftwoord, een uitleg of het aansteken van een kaars; getroffen worden door een foto, een schilderij, iets creatiefs; tot rust komen in verstillig; verrast en geïnspireerd raken door ontmoetingen met een ander.

Uit het verlangen om recht te doen aan deze verschillende ervaringen van geraakt en geïnspireerd worden door alle huidige wijken heen, is het idee van de bronnen gegroeid. Over wijkgrenzen laven we ons aan verschillende bronnen. Kunnen we in onze vormen van samenkomen en het gemeentezijn meer recht gaan doen aan deze verschillende bronnen van inspiratie? Kunnen we op een verbindende manier recht doen aan de verschillen in beleving die ons dierbaar zijn? Daartoe zijn (voorlopig – want het is nog uitproberen en al doende leren!) de volgende bronnen onderscheiden voor ons gemeentezijn:

- a. Bijbel en traditie
- b. Muziek
- c. Creativiteit
- d. Spiritualiteit
- e. Ontmoeting
- f. Naastenliefde

Let wel: dit zijn uiteraard geen gescheiden invalshoeken. Ze overlappen elkaar op allerlei manieren. In een viering waarin bijbel, bijbeluitleg en liturgie centraal staan spelen muziek en spiritualiteit ook een

rol – om nog maar te zwijgen over de ontmoetingen bij de koffie na afloop of van een viering rond een gezamenlijke, diaconale maaltijd waarin naastenliefde wordt gepraktiseerd. In een viering waarin muziek centraal staat, zal veel muziek zijn oorsprong vinden in bijbel en traditie... en ga zo maar door. Toch kan je wel accenten zetten. Een dienst of bijeenkomst waarin spiritualiteit / geloofservaring de eerste invalshoek heeft, zal een groter accent op stilte kennen, bijvoorbeeld rond een ritueel met kaarsen of bij het repeterend zingen van een Taizé-lied. Een dienst waar creativiteit de invalshoek heeft, biedt ruimte voor zelf aan de slag gaan met je handen, je fantasie...

Om iets beter aan te kunnen sluiten op huidige vertrouwde vormen maakt op het moment het Bouwteam Bronnen binnen de bron 'bijbel en traditie' ook nog het onderscheid tussen een confessionele uitwerking, een klassiek-oecumenische (zeg maar een vaste liturgisch vorm), een modern-oecumenische (zeg maar een lossere, soms speelse vorm) en een vrijzinnige invulling. Risico hiervan is dat we hier nog iets teveel van de bestaande vormen en gewoontes van de huidige wijkgemeentes uitgaan, en nog te weinig samen echt opnieuw beginnen.

Het ideaal waaraan we proberen te bouwen is dat er in elk weekend vieringen / bijeenkomsten zijn waarin aan een paar verschillende invalshoeken recht gedaan wordt. Dat hoeft niet per se op de zondagmorgen, en dat kan organisatorisch ook niet, maar het kan wel op een zondagmiddag of een ander moment in het weekend.

In dit proces van toegroeien naar een nieuwe praktijk van vieren, vragen we in de overgangstijd – in 2024 – wel de nodige oplettendheid en soepelheid van ons allen. Want om elkaar beter te leren kennen (en om stookkosten te besparen) bundelen we onze krachten per zondag in verschillende gebouwen. Op moeten letten in welk gebouw je moet zijn, attent zijn op de aanvangstijd, dat gaat gelukkig voorbij... in de tussentijd vraagt dat het een en ander van ons allemaal.

Dit alles ook in de hoop dat door de verbreding van ons "aanbod" we op een bredere belangstelling mogen rekenen. Dit alles ook in het perspectief van ons vernieuwingsproces: dat we een vitale en aantrekkelijke gemeente zijn en steeds meer worden!

Samenvatting van het geheel

Kerkdiensten hebben elk hun eigen sfeer en karakter. Vaak is dit in een kerkelijke gemeente in de loop van de jaren zo gegroeid. Nu alle wijkgemeentes van de Protestantse Gemeente Almelo samengaan, willen we ervoor zorgen dat de verschillende karakters van kerkdiensten behouden blijven. Daarom onderscheiden we vier bronnen waaruit in kerkdiensten kan worden geput. Dit zijn:

- Bijbel en Traditie
- Creativiteit
- Spiritualiteit
- Muziek

Hieronder volgt per bron een korte toelichting. Deze is bedoeld om de accentverschillen van elke bron duidelijk te maken. De gemeenschappelijke kern in elke bronnendienst blijft uiteraard de ontmoeting met de Eeuwige en in haar Licht de ontmoeting met elkaar.

Bijbel en Traditie

Onder deze bron vallen de meer traditionele kerkdiensten. Hierbij zijn weer vier verschillende vormen te onderscheiden.

- **Klassiek oecumenisch**
Deze diensten hebben een vaste liturgische vorm en structuur, die onderverdeeld kan worden in 3 fases: de fase van begroeting, de fase van het eigenlijke gesprek waarbij je wat meer de diepte ingaat en de fase van afronding en afscheid. Muziek speelt hierbij een belangrijke rol, daarom is er altijd een cantorij die meewerkt.
- **Modern oecumenisch**
Ook deze diensten hebben een vaste structuur, maar daarbinnen is er meer ruimte voor variatie; het is wat lossier. Er is geen cantorij die altijd meewerkt. Af en toe is er sprake van een gelegenheidsantorij of een eigen koor. Tevens kan een bijbelverhaal de vorm krijgen van een rollenspel.
- **Confessioneel**
Bij confessionele diensten ligt het accent op het gesproken woord en vooral op de preek. Dit is het centrale onderdeel van de liturgie. De muziek is over het algemeen soberder van toon.
- **Vrijzinnig**
Vrijzinnige diensten volgen in grote lijnen de modern oecumenische liturgie, maar hier kan ook van af worden geweken. Veel vaste formuleringen en vaste gebeden worden vervangen door eigen woorden. De bijbel is een inspiratiebron, maar ook andere teksten zoals gedichten of passages uit andere boeken. Ook de muziek is soms buiten kerkelijk. Er wordt veel ruimte gegeven aan individuele geloofsbeleving.

Creativiteit

Creativiteit is het vermogen om nieuwe dingen te bedenken en/of te creëren. Deze bron betreft dus diensten waarbij wordt geëxperimenteerd met nieuwe en andere vormen van vieren. Dit zijn bijvoorbeeld Anders-dan-Anders vieringen en Thomas vieringen. Dit kunnen vieringen zijn rondom kunst of een bepaald thema, meditatieve vieringen, vieringen met toneelspel, dans, gespreksgroepjes en/of eigen inbreng van kerkgangers. Vaak zijn er ook verhalen uit verschillende tradities en tijden.

Spiritualiteit

Spiritualiteit heeft in de breedste zin te maken met zaken die de 'geest' betreffen: het geestelijke, het hogere. De nadruk ligt hierbij op de persoonlijke ervaring. Verstillings- en meditatie is vaak een onderdeel van spirituele bijeenkomsten. Binnen de christelijke traditie wordt spiritualiteit van oudsher ervaren in het kloosterleven. Voorbeelden van diensten die putten uit deze bron zijn vespers, stiltevieringen en vieringen die geïnspireerd zijn op het kloosterleven zoals Iona-vieringen en Taizé-vieringen.

Muziek

Muziek is uiteraard een onderdeel van alle vier bronnen. Zingen is immers dubbel bidden. Toch kan er in een dienst extra aandacht zijn voor muziek, bijvoorbeeld in de vorm van een praise-dienst, een top 2000-dienst of een cantate-dienst. Deze diensten vallen dan onder de bron Muziek.

Uitvoerige toelichtingen bij 'wat is liturgie' en de vier bronnen

Wat is liturgie?

Voordat de achtergronden van de verschillende bronnen worden geschetst is het handig even kort in te gaan op de vraag wat liturgie eigenlijk is. Een brede en kernachtige omschrijving is:

Liturgie is de vormgeving van de ontmoeting van de Eeuwige met de gemeente.

In aansluiting op de omschrijving van de liturgie als 'ontmoeting' kun je in een liturgie drie fasen onderscheiden die ook in gewone ontmoetingen tussen mensen meestal voorkomen:

- a. De fase van begroeting, uiten dat je blij bent elkaar te zien, vragen naar elkaars wel en wee, waarin een paar dingen uitgewisseld moeten worden voordat je toe bent aan:
- b. De fase van het "eigenlijke" gesprek waarin je wat meer de diepte ingaat, een gesprek dat je niet zomaar afbreekt, maar dat uitloopt op:
- c. De fase van afronding en afscheid waarin je afspraken voor een vervolg maakt en elkaar goede wensen wenst voor de nabije toekomst

Deze drie fasen weerspiegelen zich in de structuur van liturgie in een drieslag:

1. De voorbereiding, met daarin een groet, een lied en een gebed waarin je zorgen over je eigen leven en de nood van de wereld geuit worden. (dat kan bijvoorbeeld in de vorm van een drempelgebed en/of gebed om ontferming)
2. De dienst van het woord, waarin de Eeuwige aan het woord komt in de schrift en uitleg, en de gemeente aan het woord komt in actief luisteren en liederen
3. Dienst van de gebeden en gaven, waarin we samen danken en bidden, en de zegen ontvangen. In dit gedeelte kan ook de doop en/of de maaltijd gevierd worden.

Deze drieslag is wezenlijk voor het ontmoetingskarakter van de liturgie, maar kan in de verschillende accenten van de bronnen heel verschillend ingevuld worden.

Uitvoerige toelichtingen bij de vier bronnen

Inleidende opmerkingen bij de uitvoerige toelichtingen van elke bron:

- Het spreken over de vier specifieke bronnen die ons inspiratie geven voor kerkdiensten en vieringen is ingegeven door het feit dat wat in elke wijkgemeente op zondagmorgen vanzelf sprak en vertrouwd aanvoelde, nu in deze toelichting benoemd wordt om herkenbaar te blijven wanneer de PG Almelo begin 2025 de verschillende wijkgemeente heeft losgelaten en samen op één locatie gaat kerken. De kunst van veranderen – in ons geval het samen gaan kerken op één locatie – bestaat uit **het zoeken naar een balans** tussen continuïteit – herkenbaarheid – en vernieuwing. Die **balans** proberen we te vinden in een evenwichtige spreiding van de verschillende 'brondiensten'. Door het zoeken naar **balans** tijdens het veranderingsproces hoopt het 'bouwteam bronnen' enerzijds angst voor verlies wat elk dierbaar is in kerkdiensten en vieringen weg te nemen, anderzijds de verbindende kracht van het geloof te versterken en ontvankelijkheid voor al het nieuwe te vergroten.

- Wat hieronder beschreven wordt als toelichting bij elke bron wil niet meer zijn dan het in woorden proberen te vangen van **accentverschillen** die ervaren worden bij de pluriforme kerkdiensten en vieringen die PG Almelo kent. De toelichting mag niet begrepen worden als een beschrijving van een maatstaf of criterium waar brondiensten aan dienen te voldoen, noch mogen de afzonderlijke beschrijvingen functioneren als hokjes waar elke brondienst in moet passen. De gemeenschappelijke

kern in elke brondienst blijft, hoe verschillend ook vorm gegeven, **de ontmoeting met de Eeuwige en in haar Licht de ontmoeting met elkaar**. Dat is wat ons als PG Almelo bindt, hoe vertrouwd of soms onwennig bepaalde vormen van ontmoeting door elk van ons ervaren wordt.

I Uitvoerige toelichting op de bron Bijbel en Traditie

Om recht te doen aan de pluriformiteit en identiteit van de PG Almelo onderscheidt het 'bouwteam bronnen' met het oog op de kerkdiensten binnen de bron "Bijbel & Traditie" vier vormen, te weten de '**klassiek oecumenische**' manier van vieren, de '**modern oecumenische**', de '**vrijzinnige**' en de '**confessionele**' manier. Samen met de andere drie bronnen – spiritualiteit, muziek, creativiteit – bieden zij inspiratie om de diensten en vieringen binnen de PG Almelo vorm en inhoud te geven.

Klassiek oecumenisch

De 'klassiek oecumenische' manier kenmerkt zich door aan te sluiten bij de liturgische traditie van de kerk vanaf de eerste eeuwen, bij de vernieuwingen die vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw zich gaandeweg voltrokken in de toenmalig hervormde kerk en later in de gereformeerde kerken. En deze 'klassiek oecumenische' traditie toont zich ook ontvankelijk voor de liturgische impulsen van na het tweede Vaticaanse concilie. De laatst genoemde impuls komt o.a. tot uiting in de rol van de zogeheten 'antwoordpsalm' binnen de liturgie. Het vormt een zelfstandige lezing uit het boek van de psalmen waarin cantor of voorzanger en de gemeente afwisselend op elkaar reageren, zie bijvoorbeeld psalm 113a of 23e of 51a uit het nieuwe liedboek van 2013.

De zogeheten 'liturgische beweging' vanaf de jaren twintig uit de vorige eeuw heeft bewerkstelligd dat vele PKN-gemeentes vandaag de dag een kyrië en gloria zingen, responsies in de gebeden, en bij de viering van het avondmaal het sanctus en benedictus en het agnus Dei (Iam Gods) gezongen worden, en als het even kan grote delen van het tafelgebed. Het liedboek van 1973 is ook een vrucht geweest van deze vernieuwende beweging uit de vorige eeuw. Een vernieuwing die haar inspiratie haalde uit de liturgie van de vroeg christelijke kerk. Ter karakterisering zou gezegd kunnen worden dat het element van verkondiging zich niet beperkt tot de preek en lezingen maar dat alle onderdelen – gesproken, gezongen en gemusiceerd – bijdragen aan de verkondiging van het evangelie. Een cantorij krijgt daarom een belangrijke plek toegekend in de orde van dienst.

Modern oecumenisch

In de structuur lijkt deze erg op de 'Klassiek oecumenische' liturgie waarbij men flexibeler en speelser omgaat met de verschillende onderdelen terwijl wel de structuur wordt gevolgd zoals hierboven geschetst (voorbereiding, dienst van het woord en dienst van de gebeden en gaven). De inhoud echter kan wat vrijer worden ingevuld, onder andere met behulp van multimediale middelen.

Zo kan het gebeuren dat bij het kyriëgebed beelden getoond worden van oorlog, dat een bijbelverhaal in een rollenspel wordt vormgegeven en eventueel de preek vervangt of dat in een jongerendienst 'elfjes' worden gedicht om woorden te geven aan waar je voor wilt bidden. Ook wordt dikwijls de kerkgangers gelegenheid gegeven om waxinelichtjes aan te steken tijdens de voorbeden.

Een ander verschil is dat een cantorij geen onderdeel hoeft te zijn van een modern oecumenische viering.

Confessioneel

Een andere manier van eredienst vieren en beleven die onze PG Almelo kent, reikt de confessioneel getinte liturgie aan. Deze traditie is ontstaan in het spoor van Calvijn en legt alle nadruk op het gesproken woord, en voor alles op de prediking, dat is het centrale onderdeel van de liturgie. De rol van de gemeente is vooral een luisterende. Het zingen van psalmen en gezangen maakt onderdeel uit van de orde van dienst, gelegenheid om liturgisch op elkaar te reageren – sprekend of zingend – ontbreekt echter. Het kyrië en gloria zijn ingewisseld voor de elementen van schuldbelijdenis en genadeverkundiging, en vaak wordt er ook ruimte gemaakt voor de lezing van de wet, en bij voorkeur de tien geboden uit het boek Exodus.

De muziek is over het algemeen soberder van toon en versterkt het besef van schuld en zonde. De geboden kunnen oproepen tot het doen van innerlijke boete, ze kunnen ook gelezen worden als 'regel der dankbaarheid' en functioneren op deze wijze als richtsnoer voor de vernieuwing van het persoonlijke leven. Doorgaans worden in confessionele diensten de schriftlezingen niet ontleend aan een vooraf gegeven leesrooster, zoals het gemeenschappelijk leesrooster van de Raad van Kerken. Veelal wordt de keuze bepaald door ingeving van de voorganger, en ook de inkleuring van diensten door het ritme van het liturgische jaar krijgt minder accent.

Vrijzinnig

Binnen de protestantse kerk bestaat er een de vrijzinnige stroming. Deze stroming kwam in het midden van de 19e eeuw op onder invloed van het opkomende humanisme en de verlichting. In vrijzinnige kerken wordt ruimte gegeven aan de individuele geloofsbeleving, waarin plaats is voor kritische vragen en waarbij iedere traditie of dogma in twijfel mag worden getrokken. In de liturgie wordt in grote lijnen de modern oecumenische liturgie gevolgd, maar kan er ook van af wijken. Er wordt gesproken van een viering in plaats van een kerkdienst.

De vaste formuleringen van de standaard liturgie worden meestal niet gebruikt, (zoals Onze hulp..) er worden eigen woorden voor gebruikt. Ook worden de vaste gebeden meestal niet gebruikt. De Bijbel is een inspiratie bron, maar er dienen vaak ook andere teksten ter inspiratie zoals een gedicht, een passage uit een 'gewoon' boek of een religieus geschrift van een andere religie. De muziek mag ook buiten kerkelijk zijn.

De Bijbel wordt niet gezien als het Woord Gods in letterlijke zin, maar veel meer als een document dat getuigt van de liefde van God en moet in de context van de tijd en omgeving waarin de verhalen geschreven zijn, gelezen worden. Ook probeert men de moderne wetenschappelijke inzichten en de rationaliteit in verbinding te brengen met het geloof.

De Schrift kan beantwoorden aan individuele behoeften: "Wat betekent dit voor mij en mijn leven, hier en nu?". De eenduidigheid van een persoonlijke God wordt tot een onpersoonlijke "macht": God is het onpeilbare mysterie van het leven; Jezus is vooral een voorbeeld voor ethisch handelen: Jezus van Nazareth was niet goddelijk, maar een mens, die naar Gods gelijkenis leefde. Jezus heeft mensen God leren kennen door mensen Zijn woorden uit te leggen en voor te doen hoe te leven.

De eenduidigheid van de Heilige Geest in de Drie-eenheid wordt tot een onpersoonlijke "kracht": De Heilige Geest is het symbool voor de levensvernieuwing en openbaart zich in het leven van een mens als een kracht, als het goddelijke in de mens.

II Uitvoerige toelichting op de bron Creativiteit

De bron creativiteit is de laatste jaren binnen de PG Almelo met name aan bod gekomen rond de zogeheten ADA-vieringen. In het seizoen 2024 zullen ook vieringen rond kunst — bijvoorbeeld beeldende kunst — georganiseerd worden waarbij de bron creativiteit centraal staat. Wat betreft de ADA-vieringen, de letters staan voor Anders Dan Anders. Dergelijke vieringen worden voorbereid door de liturgiegroep die tot nu toe bestaat uit enkele leden van de Bleekkerk. In principe is er geen dominee of pastoraal werker bij betrokken. De vieringen zijn ontstaan vanuit een verlangen de wereld meer de kerk in te brengen. Er was een gevoel in de Bleekkerk dat de kerkgemeenschap erg naar binnen gericht was. Om de blik wat te verruimen werden er vieringen 'Anders Dan Anders' gehouden, met een meer wereldse invulling.

Na jaren is dit geëvolueerd naar vieringen waarin geëxperimenteerd wordt met andere vormen van vieren. Dit varieert van dicht tegen vrijzinnig modern oecumenisch tot gespreksgroepjes met kerkgangers, verhalen uit verschillende tradities en tijden, het (verkort) integraal lezen van een Bijbelboek of een meditatieve viering.

Regelmatig wordt er een eigen inbreng gevraagd van de kerkgangers. Voorbeelden hiervan zijn: wat is je favoriete kerstlied, welke bloem heeft voor jou een speciale betekenis of de kerkgangers gelegenheid geven een kaarsje aan te steken tijdens de viering.

Het thema van de viering is heel divers: het kan vanuit de maatschappij komen (bv klimaat, regenboogviering), vanuit een andere religieuze traditie (meimaand, Mariamaand, joods wekenfeest), of een van de leden van de liturgiegroep draagt een tekst of een lied aan. Als liturgiegroep proberen we altijd een viering te maken met een goede inhoud en een passend geheel samen te stellen met de liederen en de gebeden, die ook alternatief kunnen zijn. (bv de tekst van een lied).

III Uitvoerige toelichting op de bron Spiritualiteit.

Bij spiritualiteit kan je denken aan het geestelijke, het hogere, aan verinnerlijking en verstillig. Van oudsher wordt deze spiritualiteit binnen de christelijke traditie ervaren in het kloosterleven bij de getijdenvieringen en door de leefwijze van nonnen en monniken. Als enkele vormen van vieringen die op deze bron gebaseerd zijn kunnen genoemd worden: Stilteviering, Vespers, Taizéviering en Ionaviering.

Al enkele jaren wordt op woensdagavond in de Bleek een Stilteviering gehouden. Vespers worden al jarenlang met zekere regelmaat het hele jaar door gehouden in de PGA. Evenals Taizévieringen. Deze vieringen ontleen hun vorm aan de vieringen in de oecumenische kloostergemeenschap in Taizé, een dorpje in Frankrijk.

Ook een Ionaviering vond al eens plaats in de PGA. Deze vorm van vieren vindt haar oorsprong in een oecumenische gemeenschap van mensen vanuit allerlei achtergronden op het Schotse eiland Iona. Vieren in de bron van Spiritualiteit geeft verstillig en verinnerlijking waaruit men nieuwe kracht kan putten in de wereld van vandaag met al haar haast, verruwing, zorgen en een veelheid aan geluiden.

IV Uitvoerige toelichting op bron Muziek

De bron 'muziek' komt in alle hierboven genoemde bronnen terug, telkens op een andere manier, in andere vormen, met andere teksten en andersoortige muziek. Daarom kan de uitvoerige toelichting op deze bron hier kort zijn. En van muziek, in de vorm van zang, blijft gelden wat ooit een kerkvader schreef: "zingen is bidden in het kwadraat". Dit inzicht geeft het grote belang aan van de bron 'muziek' voor ons geloof. De bron 'muziek' kan heel specifiek vorm krijgen in een praise-dienst, een cantate-dienst, een sing-in, een top-2000-dienst, of extra nadruk krijgen door medewerking van een gelegenheidskoortje voor een bepaalde feestdag, dan wel in het samenstellen van een huisorkest(je).

In het 'bouwteam bronnen' zitten leden van alle wijkgemeentes van de PG Almelo met het oog op het samengaan van de vijf wijkgemeentes en het 'kerken' op één locatie vanaf januari 2025. De leden zijn: Rik van Soldt, Gerdi Aanstoot, Andre Bruijn, Henriët Veenstra-Looms en Wiert Sarolea